

ARTIKKELI

Tekijänoikeuksien monet puolet. Tutkimus tekijänoikeuslukutaidosta kirjastoissa, arkistoissa ja museoissa

Terttu Kortelainen

Oulun yliopisto

terttu.kortelainen@oulu.fi

<https://orcid.org/0000-0001-8407-1380>

Markus Rytinki

Oulun yliopisto

markus.rytinki@oulu.fi

<https://orcid.org/0000-0003-0534-8930>

Copyright literacy in Finnish libraries, archives and museums was studied by a web survey as part of a multinational research. The questionnaire was answered at least partly by 274 and completely by 156 informants who mostly were experienced professionals. The study focused on the awareness of national and international copyright legislation and institutions, regulations concerning different aspects of copyright, and sources of copyright information that the respondents would use. They were moderately well aware of national legislation and copyright institutions, open data and open access, while international regulations were less familiar. The results in many respects corresponds with those of an international survey concerning 13 countries. The most important information sources concerning copyright were the internet, colleagues, books and articles. The informants suggested a great variety of copyright issues for contents of future education, and especially wished for instruction on how to apply legislation in practical cases.

Asiasanat: tekijänoikeus; kirjastot; arkistot; museot

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.79789>

Acknowledgments. The Survey Instrument is result from the research activities in the frame of research project "Copyright Policies of libraries and other cultural institutions", financed by National Scientific Fund of the Bulgarian Ministry of Education, Youth and Science, Contract № DFNI-K01/0002-21.11.2012 and headed by Tania Todorova from State University of Library Studies and Information Technologies, Sofia, Bulgaria.

Johdanto

Tekijänoikeuslakien näkökulmasta katsottuna kirjastojen, arkistojen ja museoiden työ sijoittuu sisältöjä tarvitsevien asiakkaiden sekä tekstien, kuvien ja muiden sisältöjen välille. Kirjoittajat toivovat saavansa tekstilleen lukijoita, mutta tekijänoikeus antaa taiteilijalle tai muulle tekijälle kuitenkin laillisen oikeuden päättää, miten luomistyön tulosta voidaan julkaisemisen jälkeen käyttää (Lyon-Jones 2015, Seadle 2005). Tekijänoikeuslakien tarkoitus on luoda tasapainoa toisaalta tekijän oikeudelle ansaita töillään elantonsa ja toisaalta yleisön kiinnostukselle tutustua hänen teoksiinsa (McKinnon & Helge 2014; Sheat 2004; Cheng & Winter 2014). Vaikka tekijänoikeudet koskevat suurta osaa aineistoista, niihin on myös poikkeuksia ja rajoituksia, esimerkiksi teokset, joiden tekijänoikeus on rauennut (public domain -aineistot) ja aineistojen opetuskäyttö (McKinnon & Helge 2014; Sheat 2004).

Tekijänoikeus lasketaan osaksi immateriaalioikeuksia, joihin kuuluvat sen lisäksi ns. teollisoikeudet, kuten patentit. Voimassa oleva kotimainen tekijänoikeuslaki on säädetty vuonna 1961 ja siihen on tehty myöhemmin useita korjauksia (Haarmann 2014, 49). Tekijänoikeus muodostuu kansallisesta suojasta (Liedes 2017), mutta se sisältää myös vahvan kansainvälisen ulottuvuuden. Tärkein kansainvälinen tekijänoikeussopimus on Bernin sopimus vuodelta 1886. Nykyään tärkeimmät tekijänoikeussopimukset tehdään WIPO:n eli World Intellectual Property Organisationin alaisuudessa, joka toimii YK:n sisällä. Euroopassa lainsäädäntöä kehitetään etupäässä EU-tasolla, jonka jälkeen jäsenmaat panevat direktiivit täytäntöön omassa lainsäädännössään. Tämän artikkelin julkaisuajankohtana EU:n uusi tekijänoikeusdirektiivi on juuri valmisteilla ja sen tavoitteena on unionin digitaalisten sisämarkkinoiden uudistaminen (Pääkkönen 2016, 3). Suomessa lakiehdotuksia valmistelee opetus- ja kulttuuriministeriö.

Tekijänoikeuden historiallinen kehittyminen voidaan jakaa kahteen perinteeseen eli amerikkalaiseen copyright- ja mannereurooppalaiseen droit d'auteur -perinteeseen. Tänä päivänä tekijänoikeutta koskevat kysymykset ovat samankaltaisia eri mantereilla. Käsitteellisiä eroja on kuitenkin olemassa. Esimerkkinä voidaan mainita tekijänoikeuden rajoittamista koskeva fair use -termi, joka on käytössä Yhdysvaltojen tekijänoikeuslaissa. Suomen

lainsäädännössä tätä termiä ei esiinny, vaan tekijänoikeuden rajoitukset on kirjattu lakiin tyhjentävästi. Esimerkiksi sitaattioikeus on Suomessa kirjattu tekijänoikeuslakiin hyvin täsmällisesti (Tekijänoikeuslaki 2015/607 22§). Tietyt yhdysvaltalaiset termit, kuten public domain, ovat kuitenkin hyödyllisiä ja käytössä sellaisenaan myös muilla maantieteellisillä alueilla.

Tämä artikkeli perustuu professori Tania Todorovan laatiman lomakkeen avulla 13 maassa toteutettuun verkkokyselyyn (Todorova, Kurbanoglu, Boustany ym. 2017, 232-234) ja koskee Suomesta kootun aineiston tuloksia.

Tutkimuksen tausta

Todorova ym. (2017, 325) määrittelevät tekijänoikeuksia koskevan asiantuntemuksen, tekijänoikeuslukutaidon (copyright literacy), merkitsevän taitoa tunnistaa tekijänoikeuksin suojattuja materiaaleja, niiden fair use -käyttöä, saada lupia käytölle tai neuvotella tätä varten lisenssejä, havaita mahdolliset tekijänoikeusrikkomukset ja käyttää eettisesti tekijänoikeuksin suojattua aineistoa. Pätevyydellä tekijänoikeusasioissa (copyright competency), kirjoittajat viittaavat tekijänoikeuksia koskeviin tietoihin sekä taitoon soveltaa institutionaalisia tekijänoikeuteen liittyviä toimintatapoja (Todorova, Trencheva, Kurbanoglu, Dogan, Horvat & Boustany 2014, 138). Tärkeää on lisäksi tunnistaa tekijänoikeuksiin liittyvät informaation tarpeet.

Kirjastoalan kansainvälinen järjestö IFLA (2018) määrittelee tekijänoikeuslukutaidon riittäväksi määräksi tietoutta tekijänoikeuksista, jotta on mahdollista tehdä asiantuntemukseen perustuvia päätöksiä tekijänoikeuksin suojattujen aineistojen käytöstä. Digitaalisessa maailmassa tekijänoikeuksien tahaton tai tahallinen rikkominen on aiempaa helpompaa (Morrisonin & Secker 2015, 76). IFLA (2018) kehottaa kuitenkin kirjastoja kaikin keinoin tarjoamaan tietoa, mahdollistamaan opiskelu ja olemaan rasittamatta tarpeettomasti käyttäjien oikeutta saada informaatiota.

Tekijänoikeuksiin liittyviä kysymyksiä tulee kulttuuri-instituutioissa kasvavassa määrin esille ja niitä koskeva tietämys on relevantti osa ammatillista osaamista (Todorova ym. 2014). Informaatiolukutaitoihin sisältyy taloudellinen, juridinen ja sosiaalinen ymmärrys information käyttämisestä myös Association for College and Research Libraries -järjestön määritelmän mukaan (2015).

Tekijänoikeuslukutaito ei ole ollut kovin runsaan tutkimuksen kohteena. Todorova ym. (2014) ovat tutkineet kirjastoalan ammattilaisten tekijänoikeuslukutaitoa verkkokyselyn avulla Bulgariassa, Kroatiassa, Ranskassa ja Turkissa ja Morrison ja Secker (2015) Isossa-Britanniassa. Vuosina 2014–2015 saman sisältöinen kysely toteutettiin 13 maassa, joissa vastaajia kertyi

yhteensä 1926 (Todorova, Kurbanoglu, Boustany ym. 2017). Tämän tutkimuksen tuloksia on lisäksi julkaistu maittain Unkarista (Koltay, Javorszky & Muranyi 2017), Bulgariasta (Todorova & Trencheva 2014), Intiasta (Naheem 2017), Ranskasta (Boustany 2014) ja Suomesta (Kortelainen 2015).

Yhteenvetona kansainvälisestä vertailusta Todorova ym. (2017, 336) toteavat, että vastaajien tietämys ja tietoisuus tekijänoikeuksia koskevista asioista ei ole tyydyttävällä tasolla, jos tavoitetasoksi asetetaan erinomainen tai kohtalainen tietämys. Tulokset vaihtelevat maittain. Kansallinen lainsäädäntö ja tekijänoikeuksiin liittyvät kotimaiset instituutiot yleensä tunnetaan hyvin, samoin maakohtaiset tekijänoikeuksien rajoitukset. Vähemmän tunnettuja ovat ulkomaiset tekijänoikeuksiin liittyvät instituutiot, jotkut käsitteet, kuten copyleft ja fair use sekä orpoteoksia ja loppuunmyytyjä teoksia koskevat digitointiratkaisut. Kirjoittajat katsovat erityisen huomionarvoiseksi, että digitointiin liittyviä tekijänoikeuksia ei tunneta kovin hyvin.

Tässä artikkelissa tarkastellaan tekijänoikeuslukutaitoa suomalaisissa kirjastoissa, museoissa ja arkistoissa ja asetetaan seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaiset tekijänoikeusaihepiirit ovat tuttuja suomalaisten kirjastojen, arkistojen ja museoiden edustajille?
2. Millä tekijänoikeuksien osa-alueilla tiedoissa on eniten puutteita?
3. Mitä tiedonlähteitä informantit käyttävät etsiessään tekijänoikeusaiheista informaatiota?
4. Millä tekijänoikeussäännösten osa-alueilla vastaajat toivoivat saavansa koulutusta?

Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tutkimus toteutettiin LimeSurvey-verkkokyselynä lomakkeella, jota on sovellettu kansainvälisissä kyselyissä (Todorova ym. 2014). Suomessa kysely lähetettiin 71 tieteelliseen ja erikoiskirjastoon, yhdeksään (kansallis- tai alue-) arkistoon, 66 museoon ja 20 maakuntakirjastoon, joita pyydettiin edelleen lähettämään lomake yleisiin kirjastoihin. Lisäksi lomake lähetettiin Suomen tieteellisen kirjastoseuran jäsenistölle sekä opetus- ja kulttuuriministeriöön, jossa se pyydettiin välittämään osastoille, joiden tehtäviin tekijänoikeusasiat liittyvät.

Verkkolomakkeella tiedusteltiin vastaajilta, tunsivatko he kansallista ja kansainvälistä tekijänoikeuksiin liittyvää lainsäädäntöä tai toimielimiä, Creative Commons –käytäntöjä, fair use -oikeuksia, käyttäjäoikeuksia, avointa saatavuutta, dataa tai avoimia oppimisresursseja, tietolähteiden lisensointia,

digitalisointia koskevia tekijänoikeuskysymyksiä, public domain -materiaaleja, loppuun myytyjä teoksia ja orpoteoksia koskevia tekijänoikeuskysymyksiä tai -ratkaisuja sekä organisaatioita, jotka ovat vastuussa oikeuksien kollektiivisesta hallinnoinnista. Lisäksi tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä lainsäädännön soveltamisesta ja sitä koskevasta täydennys- ja muusta koulutustarpeesta. Myös vastaajien koulutusta, työkokemusta ja taustaorganisaatiota tiedusteltiin.

Kyselyyn vastattiin aikavälillä 25.11.- 15.12.2014. Vastauksia tuli 274, joista kaksi kolmasosaa oli täytetty kokonaan. Vastausten määrä kysymystä kohden vaihtelee 156:sta ylöspäin. Aineisto analysoitiin IBM SPSS Statistics Data Editor -ohjelmalla.

Suljettujen kysymysten lisäksi vastaajien näkemyksiä kartoitettiin avoimilla kysymyksillä. Nämä vapaat kommentit analysoitiin laadullisesti.

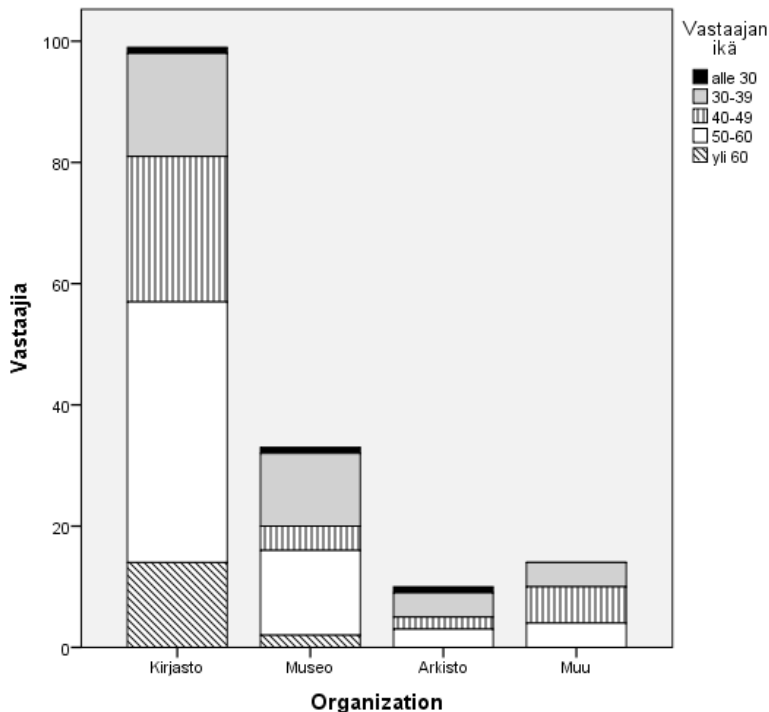
Kyselyn rajoituksena voi pitää sitä, että sen sisältö heijastaa paikoin enemmän kansainvälistä tai jonkin muun maan kuin Suomen tekijänoikeuskäytäntöä. Osa tekijänoikeuteen liittyvistä käsitteistä, kuten ”copyleft” (käännöstoimiston suomennos: käyttäjäoikeudet) sekä ”fair use” (suom. fair use) ovat peräisin jonkin toisen maan (esimerkiksi Yhdysvaltain) lainsäädännöstä ja ne ovat sekä vaikeita kääntää että vähän Suomessa käytettyjä. Näiden kysymysten relevanssi vastaajan kannalta on epävarma. Muutama vastaaja ne kuitenkin tunsu ja ne on siksi otettu mukaan tuloksiin. Avoimet kysymykset oli suunnattu kirjastoalalle mainitsematta arkistoja ja museoita. Vastaajia on useimmin vain yksi kunkin instituution yksikköä kohden, eli tulokset eivät monessakaan tapauksessa heijasta koko henkilöstön näkemyksiä. Monet lomakkeet oli lisäksi täytetty vain osittain, ehkä kyselyn pituuden vuoksi, joten eri kysymyksiin tuli erilainen määrä vastauksia. Aineisto on tästä huolimatta monipuolinen ja heijastaa muistiorganisaatioiden tietoisuutta tekijänoikeusasioista. Erityisen antoisa osa aineistoa ovat koulutusta koskevaan avokysymykseen tulleet vastaukset, koska ne heijastavat laajaa kirjoa aiheeseen liittyviä tiedontarpeita. Tältä osin voi tulkita, että aineisto saavutti saturaation.

Tulokset

Vastaajien taustatiedot

Vastaajista 106 työskenteli erilaisissa kirjastoissa (68 %), 33 museoissa (21 %), 10 arkistoissa (7 %) ja 7 muissa instituutioissa, kuten julkishallinnossa (4 %). (Kuvio 1.) Heistä 123 oli naisia ja 33 miehiä. Runsas puolet (51 %) vastaajista oli yli 50-vuotiaita ja 25 % alle 40-vuotiaita. Yli puolella (62 %) oli

yli kymmenen vuoden työkokemus nykyisessä organisaatiossaan. 108 vastaajaa (69 %) oli koulutukseltaan maistereita, kolmellatoista (8%) oli kandidaatin, kahdellatoista tohtorin ja 23:lla (15 %) jokin muu tutkinto.

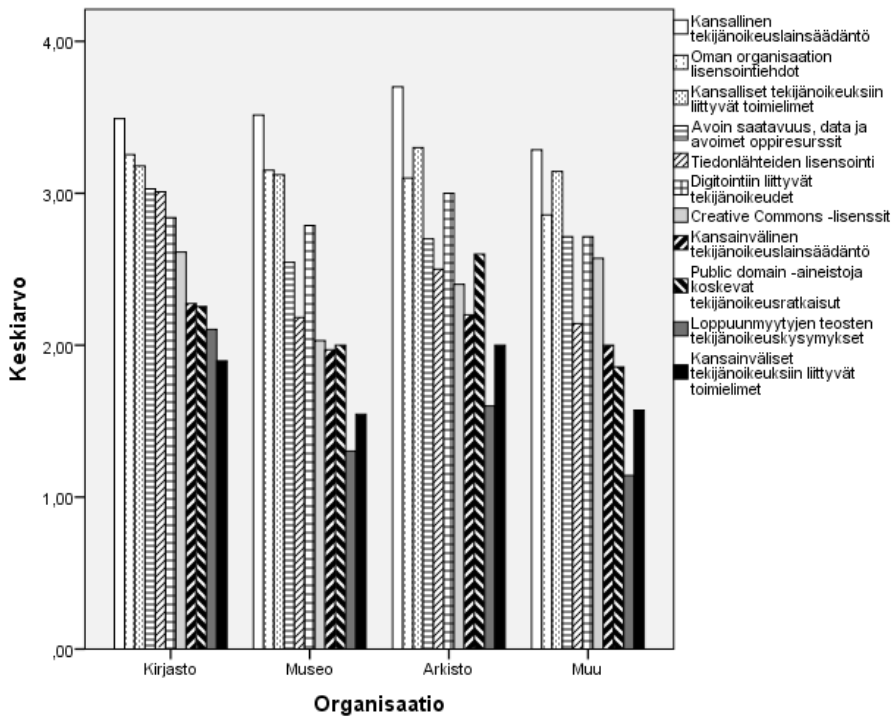
Kuvio 1: Vastaajien organisaatiot ja ikäjakauma.

Tekijänoikeuksiin liittyvien osa-alueiden tuntemus

Informantteja pyydettiin arvioimaan, kuinka tuttuja tekijänoikeuskysymykset heille ovat, 5-portaisella Likertin asteikolla. Siinä 5 merkitsee aiheen erinomaista tuntemusta, 4 kohtalaista, 3 aiheen tuntemusta jossakin määrin, 2 vähän ja 1, ettei aihe ole ollenkaan tuttu.

Kuviossa 2 aiheen tuntemusta kuvaavat vastausten keskiarvot, jotka vaihtelevat välillä 1-3,5. Kaikissa vastaajaorganisaatioissa lähes samat tekijänoikeusasiat ovat tuttuja ja toisaalta myös tuntemattomampia. Tätä kuvaa se, että kuviossa 2 pylväiden pituusjärjestykset ovat keskenään hyvin samanlaiset, vain muutamien poikkeuksien vuoksi. Pisin pylväs edustaa vahvinta asiantuntemusta, joka kaikissa organisaatioissa liittyy kansalliseen tekijänoikeuslainsäädäntöön. Toiseksi parhaiten tunnettiin lisensointiehtot

omassa organisaatiossa ja kolmanneksi parhaiten kansalliset tekijänoikeuksiin liittyvät toimielimet.

Kuvio 2: Tekijänoikeuden eri aloja koskeva tuntemus vastaajien oman arvion perusteella.

Aiemmassa tutkimuksessaan Todorova ym. (2014) asettivat ideaalitasoksi aihepiirin tuntemuksen vähintään kohtalaisesti (taso 4), jota ei saavutettu missään tutkituista neljästä maasta. Suomessa sitä lähimmäksi eli yli keskiarvon 3,5 ylsi kansallisen tekijänoikeuslainsäädännön tuntemus (kuvio 2, taulukko 1). Myös avoin saatavuus ja data, tiedonlähteiden lisensointi ja digitointiin liittyvät tekijänoikeudet ovat parhaiten tunnettujen teemojen joukossa, kun taas kansainvälisen vertailun tuloksissa jälkimmäinen oli heikosti tunnettu (Todorova ym. 2017, 336). Suomessa kirjastojen yhteinen FinELib-konsortio edistää e-aineistojen saatavuutta ja sen tarjoamat palvelut voivat vähentää Suomessa joitakin digitaalisiin aineistoihin liittyviä tiedontarpeita, koska FinELib neuvottelee keskitetysti digitaalisista hankinnoista. Lisäksi FinELibin (2016) sekä mm. Kirjastot.fi (2018)- ja Kirjastokaistan sivuilla (2016) on tietoa tekijänoikeuksista ja Kirjastot.fi -sivulla myös mahdollisuus esittää aihee-

seen liittyviä kysymyksiä. Myös oppilaitoksille suunnatut Tekijänoikeus.fi sekä Avoin tiede ja kuvien käyttö -sivustot liittyvät tähän aihepiiriin.

Kirjastoissa myös tiedonlähteiden lisensointi on jossakin määrin tuttua, mutta museoissa ja arkistoissa sen tuntemus arvioidaan vähäisemmäksi (kuviokuva 2). Tuntemattomampia ovat myös vapaasti käyttöön asetettujen public domain -aineistojen ja loppuun myytyjen teosten tekijänoikeudet sekä kansainväliset tekijänoikeuksiin liittyvät toimitukset. Jotkut käsitteet, esimerkiksi fair use, ovat kuitenkin peräisin yhdysvaltalaisesta lainsäädännöstä (FinELib 2018) eivätkä niin keskeisiä suomalaisen vastaajan kannalta.

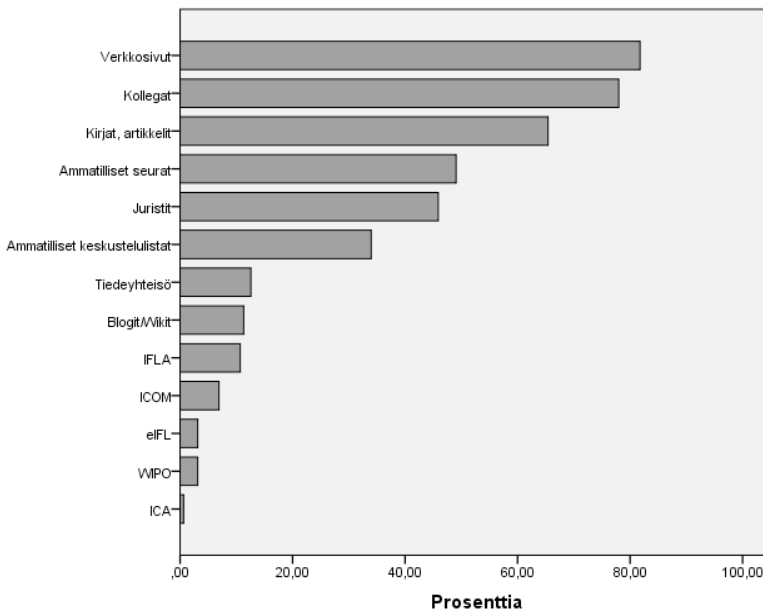
Taulukko 1: Tekijänoikeuskysymyksiin liittyvien aiheiden tuntemus.

Aihepiiri	Vastaaja tuntee aiheita		
	Erinomaisesti tai kohtalainisesti	Jossakin määrin tai vähän	Ei ollenkaan
Kansallinen tekijänoikeuslainsäädäntö	95	82	2
Oman organisaation lisensointikäytännöt	87	56	25
Kansalliset tekijänoikeuteen liittyvät toimitukset	72	100	7
Kotimaiset organisaatiot, jotka ovat vastuussa oikeuksien kollektiivisesta hallinnoinnista	61	93	25
Tietolähteiden lisensointi	56	87	25
Avoin saatavuus, avoin data ja avoimet oppiresurssit	54	97	17
Käyttäjänoikeudet	49	94	25
Creative Commons -lisenssit	46	67	55
Digitalisointia koskevat tekijänoikeuskysymykset	45	106	12
Institutionaalisiin säilytyspaikkoihin liittyvät tekijänoikeuskysymykset	35	89	44
Sähköisen oppimisen käytäntöihin liittyviä virtuaalisia palveluja koskevat tekijänoikeuskysymykset tai -ratkaisut	25	82	61
Fair use	25	55	88

Public domain -materiaaleja koskevat tekijänoikeuskysymykset	20	88	55
Loppuunmyytyjä teoksia koskevat tekijänoikeuskysymykset tai -ratkaisut	18	65	80
Orpoteoksia (joiden tekijää ei tunneta tai tavoiteta) koskevat tekijänoikeuskysymykset tai -ratkaisut	17	75	71
Kansainvälinen tekijänoikeuslainsäädäntö	16	119	43
Kansainväliset tekijänoikeuteen liittyvät toimielimet	7	97	75

Tekijänoikeuksiin liittyvät tiedonlähteet

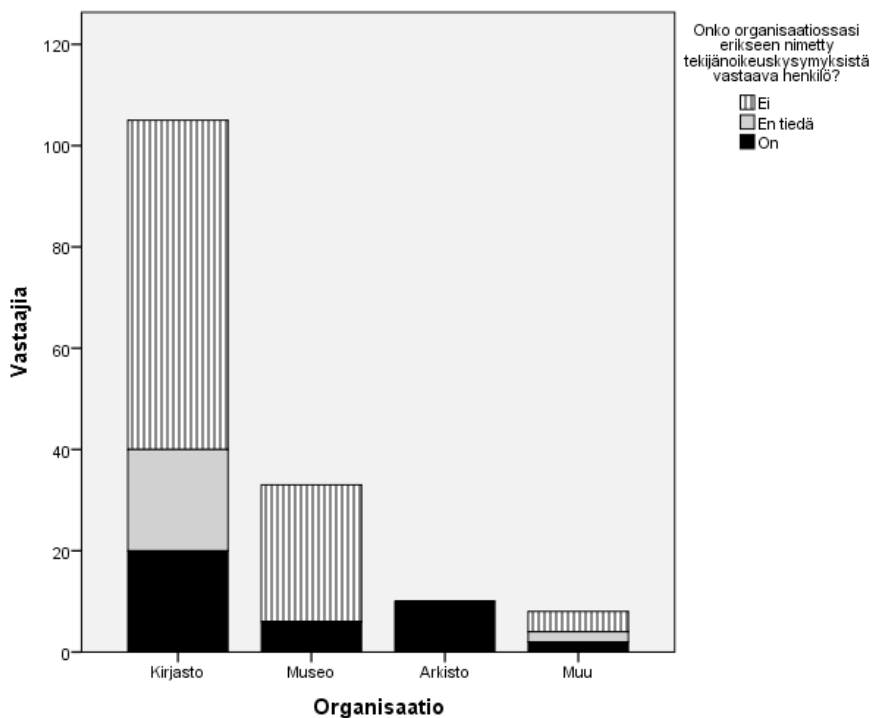
Jos informantit tarvitsivat lisää tietoa tekijänoikeusasioista, suosituimpia tiedonlähteitä olivat verkkosivut, jonka mainitsi 130 vastaajaa (82 %) sekä kollegat (124; 78 %) (Kuvio 3). Tämä tulos on sama kuin Morrisonin ja Seckerin (2015, 86) tutkimuksessa, mutta poikkeaa Todorovan ym. (2014) tuloksista, joissa kirjat ja artikkelit olivat suosituin tiedonlähde.

Kuvio 3: Suosituimmat tiedonlähteet tekijänoikeusasioissa.

Arkistot ja muut instituutiot mainitsivat tiedonlähteinään myös juristit, jotka kirjastojen ja museoiden piirissä saivat vain muutaman maininnan. Kirjastojen edustajat käyttivät myös kirjoja, artikkeleita ja ammatillisia seuroja, joita museoissa ja arkistoissa suosittiin vähemmän tiedonlähteinä. Blogeja, wikejä ja kansainvälisiä organisaatioita käyttäisi tiedonlähteinään vain muutama kotimainen informantti, kun Todorovan (2014) tutkimuksessa niitä käytettiin enemmän.

Kyselyyn vastanneissa arkistoissa oli erikseen nimetty henkilö, joka vastasi tekijänoikeusasioista. Muualla tilanne vaihteli: 38 vastaajaorganisaatioissa oli vastuuhenkilö (kuvio 4), mutta enemmistössä kirjastoja ja museoita joko tällaista henkilöä ei ollut nimetty tai vastaaja oli asiasta epävarma.

Kuvio 4: Tekijänoikeuksista vastaava henkilö vastaajaorganisaatioissa.

Tekijänoikeuksiin liittyvät koulutustarpeet

Vastaajilta pyydettiin avoimella kysymyksellä ajatuksia siitä, mitä tekijänoikeuksiin liittyviä aihepiirejä olisi syytä sisällyttää kirjasto- ja informaatioalan opintoihin. Vastauksia tuli kymmeniä ja ne on teemoiteltu kirjasto-, opetus-, internet-, kansainvälisiin- ja musiikkiaiheisiin. Kyselyn perusteella

parhaiten tunnettu aiheet, kuten kansallinen tekijänoikeuslainsäädäntö, olivat vahvasti esillä myös koulutustarpeissa.

Kirjastoihin liittyviin koulutussisältöihin toivottiin perusasioita tekijänoikeuslainsäädännöstä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla sekä digitaalisessa ympäristössä, peruskäsitteiden selventämistä ja käytännön esimerkkeihin soveltamista. Lisäksi toivottiin erityisesti kirjastoja ja kulttuurilaitoksia koskevaan tekijänoikeuslakiin perehtymistä. Muita toiveita olivat valokuvan tekijänoikeudet, rinnakkaistallentaminen, erilaisiin materiaaleihin liittyvät suoja-asiat, viittauskäytännöt, tekijänoikeuden syntyminen, siirtyminen ja rajoitukset, kopiointi ja kopioiden arkistokäyttö, julkinen esittäminen, lainausoikeuden mahdollinen rajoitus, skannaus, kaukolainaus ja e-aineistoihin liittyvät tekijänoikeusasiat. Yleisemmin kaivattiin lisäksi kirjastotoimintaan (hankintaan, lainaamiseen, tietokantoihin, kuvatallenteisiin, sisällön tuottamiseen ym.) liittyvien tekijänoikeuksien tuntemusta. Vastajat kommentoivat kysymystä mm. seuraavasti:

”Perustiedot oikeuksista ja velvollisuuksista ja yksityiskohtaisemmin kirjastoalaa koskevat erityiskohdat. Käytännön työn kannalta olennaisimmat kohdat.”

”Myös muiden immateriaalioikeuksien, esim. tavaramerkkien, osalta tulisi tuntea perusasiat.”

Opetukseen liittyvinä aihepiireinä tekijänoikeusasioissa mainittiin kansainväliset tekijänoikeuksia rajaavat käytännöt kuten Creative Commons, oikeus käyttää julkaistuja aineistoja verkko- ja kontaktiopetuksessa ja mm. lähettää teoksia kilpailuun (esim. lasten piirustukset).

Vastajia kiinnostivat myös käyttöoikeudet internetissä, niiden rajoitukset, nettijulkaiseminen ja mm. tekijänoikeuslaki av- ja digitaalisessa ympäristössä.

Kansainvälisinä teemoina mainittiin EU:n tekijänoikeuksiin liittyvät direktiivit ja kansainväliset sopimukset tekijänoikeuksista sekä

”hyvä perehdytys luotettaviin kansallisiin ja kansainvälisiin tietolähteisiin, joiden kautta muutoksia ja uusimpia aiheeseen liittyviä kysymyksiä voi ammatissa toimiessa seurata.”

Musiikkiaineistoon liittyvinä asioina mainittiin musiikin, äänitteiden ja nuottien tekijänoikeudet, liikkuvan kuvan ja musiikin julkinen esittäminen. Tämän tyyppistä koulutusta toivottiin Rytingin (2018) väitöskirjatutkimuksessa myös musiikkialalle. Muissa aihepiireissä mainittiin taide, kirjallisuus,

ohjelmat ja digitalisointi.

Opetusta toivottiin toteutettavaksi

"niin käytännönläheisesti, että ne niiden sisältö oikeasti ymmärretään. Se, että opiskelijat laitetaan lukemaan lakitekstiä tai että lakimies pitää luennon aiheesta, ei ole vielä tällaista opetusta. Aiheesta pitää puhua yleiskielellä eli siten, että myös ei-lakitieteilijät ymmärtävät asian sisällön."

Avoimen kysymyksen sanavalinta jätti museot ja arkistot vastaajien ulkopuolelle, mutta joissakin vastauksissa käsiteltiin tiedontarvetta myös arkistojen ja museoiden kannalta:

"Lisää tietoa käyttöoikeuksista, tekstin / muun materiaalin lainaamisesta eri käyttötarkoituksiin. Museoissa ja aristoissa kaivataan kipeästi lisää tietoa erilaisista kokoelmissa olevaan aineistoon liittyvistä tekijänoikeusasioista, mm kuvamateriaalin toimittamisesta asiakkaalle eri käyttötarkoituksiin, tekijänoikeuden suojan soveltamisesta, mm. valokuvien osalta pohdinnasta mikä on valokuva, mikä valokuvateos ym. Myös olisi tärkeää täsmentää mitä kaikkea aineiston lahjoittaja voi tekijänoikeuden nimissä vaatia, mitä taas menee henkilötietosuojan tai muun alueelle ja mitä kaikkea sillä voidaan tai pitää suojata."

Pohdinta

Kirjoittajan, kuvaajan ja muusikon etu yleensä on, että hänen teoksensa saisi lukijoita, näkijöitä tai kuulijoita. Käyttäjällä on kuitenkin vastuunsa ja myös tiedon välittäjä joutuu tiedostamaan sallitun käytön rajat. Lain tulkinnan vaikeus ilmeni lukuisissa avovastauksissa.

Kotimainen tekijänoikeuslainsäädäntö ja alan toimijat ovat Suomessa kohtalaisen tuttuja suurelle osalle vastaajista. Kirjastojen, arkistojen ja museoiden välillä oli joitakin eroja tekijänoikeusasioiden tuntemuksessa ja epäilemättä eri organisaatioissa eri kysymykset ovat keskeisimpiä. Kolmen-toista maan tuloksia koskevassa vertailussa (Todorova ym. 2017, 336) Suomi sijoittui Ison-Britannian, Yhdysvaltojen, Ranskan, Norjan ja Portugalin kanssa ryhmään, jossa tekijänoikeusasioita koskeva tietämys oli parempi kuin muissa seitsemässä maassa. Mm. digitaalisten aineistojen tekijänoikeudet olivat Suomessa tunnetumpia kuin kansainvälisessä vertailussa.

Arvio asiantuntemuksen tasosta perustui kyselyssä itsearvioon. Joilla-

kin osa-alueilla vastaajat arvioivat osaamisensa vähäiseksi, mikä voi merkitä eri ihmisillä erilaisia asioita. Johtopäätösten kannalta ratkaisevin viesti on kuitenkin, mitkä tekijänoikeusasiat ovat tuttuja, mitkä tuntemattomampia. Antoisinta sisältöä tutkimustuloksissa olivat vastaajien vapaasti kirjoittamat ajatukset koulutustarpeistaan. Niihin sisältyi myös aihepiirejä, jotka kyselyn perusteella tunnettiin parhaiten. Tekijänoikeuslainsäädännön perusasioista toivottiin koulutettavan yleis-, ei lakimieskielellä. Tärkeäksi koettiin myös lain soveltaminen käytännön esimerkkien avulla ja keskeisten käsitteiden määrittely.

Todorova ym. (2014) ennustavat, että tulevaisuudessa kirjasto- ja informaatioalan ammattilaiset tarvitsevat tekijänoikeustietämystä ja taitoa soveltaa niitä instituutioidensa tekijänoikeuskäytäntöihin. Tämän kyselyn tulosten perusteella tätä asiantuntemusta tarvitaan myös suomalaisissa muistiorganisaatioissa.

Lähteet

- Association of College and Research Libraries (2000). *Information literacy competency standards for higher education*. <http://hdl.handle.net/11213/7668>
- Avoin tiede ja kuvien käyttö: *ImagoA-opas* (2018). Aalto-yliopiston oppimiskeskus. <https://lib-guides.aalto.fi/imagoa>
- Boustany, Joumana (2014). Copyright Literacy of librarians in France. Teoksessa: Kurbanoglu S., Špiranec S., Grassian E., Mizrachi D., Catts R. (eds), *Information Literacy, Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century. ECIL 2014*. Communications in Computer and Information Science, vol 492. Springer, Cham. 91-100. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14136-7_10
- Cheng, Sam & Winter, Christina (2014). Copyright skills in academic libraries. *Felicitier*, 60(2), 8–12.
- Creative Commons Suomi (2016). *Usein kysyttyä*. <https://creativecommons.fi/tietoja/>
- Creative Commons Suomi (2018). <https://creativecommons.fi/>
- FinELib (2018). <https://www.kiwi.fi/display/finelib/Tervetuloa>
- Haarmann, Pirkko-Liisa (2014). *Immateriaalioikeus*. Helsinki: Talentum.
- IFLA (2018). *IFLA Statement on Copyright Education and Copyright Literacy*. <https://www.ifla.org/publications/node/67342>
- International Copyright Literacy (2018). *A Multinational Copyright Literacy Survey. UK Copyright Literacy*. Editors: Chris Morris & Jane Secker. <https://copyrightliteracy.org/about-2/international-copyright-literacy/>
- Koltay, Tibor, Javorszky, Ferenc & Muranyi, Péter (2017). Copyright Literacy among the Literacies in Hungary. Teoksessa: Kurbanoglu S., Boustany J., Špiranec S., Grassian E., Mizrachi D., Roy L. (eds), *Information Literacy in the Workplace. ECIL 2017*. Communications in Computer

- and Information Science, vol 810. Springer, Cham. 267-275. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_28
- Kortelainen, Terttu (2015). Copyright Literacy in Finnish Libraries, Archives and Museums. Teoksessa: Kurbanoglu S., Boustany J., Špiranec S., Grassian E., Mizrachi D., Roy L. (eds), *Information Literacy: Moving Toward Sustainability. ECIL 2015*. Communications in Computer and Information Science, vol 552. Springer, Cham. 202-209. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28197-1_21
- Lainsäädäntö ja tekijänoikeudet (2018). *Kirjastokaista – Kirjaston nettitu ja -radio*. <https://www.kirjastokaista.fi/lainsaadanto-ja-tekijanoikeudet/>
- Liedes, Jukka (2017). *Tekijänoikeuksien kansainvälinen suoja. Suomen tekijänoikeuslain kansainvälinen soveltaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja. 2017:53. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-539-6>
- Lyon-Jones, Sue (2012). Copyright, plagiarism, and digital literacy. *Teaching Village*. <http://www.teachingvillage.org/2012/04/10/copyright-plagiarism-and-digital-literacy-by-sue-lyon-jones/>
- McKinnon, Laura & Helge, Kris (2014). Copyright, open access and library instruction. *Library Hi Tech News* 22(10), 13–16. <https://doi.org/10.1108/LHTN-07-2014-0064>
- Morrison, Chris & Secker, Jane (2015). Copyright literacy in the UK: a survey of librarians and other cultural heritage sector professionals. *Library and Information Research* 39(121), 75-97. <https://doi.org/10.29173/lirg675>
- Naheem, K. T. (2017). Copyright literacy of Library and Information Science Professionals in India: a Survey. *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 7(4), 261-265. <http://dx.doi.org/10.5958/2249-5576.2017.00036.X>
- Pääkkönen Tuula (2016). EU:n tekijänoikeussäännösten uudet tuulet. *Tietolinja*, 2016(3). <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016100724911>
- Rytinki, Markus (2018). *Musiikkialan tekijänoikeuksien kesto, ansaintalogiikat ja digitaalisen aineiston saatavuus internetissä*. Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora 169. Oulu: Oulun yliopisto. Väitöskirja. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526221182>
- Seadle, Michael (2005). Copyright in the networked world: orphaned copyrights. *Library Hi Tech* 23(3), 453–459. <https://doi.org/10.1108/07378830510621838>
- Sheat, Kathy (2004). Libraries, copyright and the global digital environment. *The Electronic Library* 22(6), 487–491. <https://doi.org/10.1108/02640470410570785>
- Tekijänoikeus (2018). *Tekijänoikeus.fi*. <https://tekijanoikeus.fi/tekijanoikeus/>
- Tekijänoikeus (2018). *Kirjastot.fi -sivusto*. <https://www.kirjastot.fi/tekijanoikeus>
- Tekijänoikeuslaki 1961/404. Annettu Helsingissä 8.7.1961. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tekijanoikeuslaki>
- Todorova, Tania, Kurbanoglu, Serap, Boustany, Joumana, Güdela, Dogan, Saunders, Laura, Horvat, Aleksandra, Terra, Ana Lúcia, Landoy, Ane, Repanovici, Angela, Morrison, Chris, Sanchez Vanderkast, Egbert, Secker, Jane, Rudzioniene, Jurgita, Kortelainen, Terttu & Koltay, Tibor (2017). Information professionals and copyright literacy: a multinational study. *Library management* 38(6/7) 323-344. <https://doi.org/10.1108/LM-01-2017-0007>
- Todorova, Tania & Trencheva, Tereza (2014). Copyright Literacy in Memory Institutions: Findings from scientific research project in Bulgaria. Teoksessa: *Proceedings of the 3th International*

Conference on New Perspectives in Science Education, Florence, PIXEL, 169-172.

Todorova, Tania, Trencheva, Tereza, Kurbanoglu, Serap, Dogan, Güleda, Horvat, Aleksandra & Boustany, Joumana (2014). A multinational study of copyright literacy competencies of LIS professionals. Teoksessa: Kurbanoglu S., Špiranec S., Grassian E., Mizrahi D., Catts R. (eds), *Information Literacy. Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century. ECIL 2014*. Communications in Computer and Information Science, vol 492. Springer, Cham. 138-148. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14136-7_15